

8. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ιδεολογία αποτελεί συστατικό στοιχείο κάθε κοινωνίας. Ως γενικός όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Bacon. Το 19^ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε στο χώρο της φιλοσοφίας από το γάλλο Destutt De Tracy προκειμένου να προσδιοριστεί μια επιστήμη των ιδεών που θα αποκάλυπτε τις προκαταλήψεις των ανθρώπων¹⁴². Κατά τον ίδιο θεμελιωτή του όρου θεωρείται ο φιλόσοφος Condilliac. Η μετατροπή του από γενικό σε ειδικό όρο και η μεταβολή του σε μέσο και εργαλείο ερμηνείας της κοινωνικής πραγματικότητας οφείλεται στον Marx. Τη θεωρούσε ψευδή συνείδηση στην προσπάθεια του ανθρώπου να λύσει με τον νου τις αντιφάσεις που δεν μπορεί να λύσει με την πράξη¹⁴³.

Κατά τον Ν. Πουλαντζά¹⁴⁴, σκοπός της ιδεολογίας σε αντιδιαστολή προς την επιστήμη, είναι η απόκρυψη των πραγματικών αντιθέσεων και η ανασυγκρότησή τους σε ένα φανταστικό επίπεδο ενός σχετικά συγκροτημένου λόγου. Με τον τρόπο αυτό προσδιορίζεται ένας νέος ορίζοντας στα βιώματα των δρώντων παραγόντων, που μπορούν να πλάσουν τις παραστάσεις τους με υλικό τις πραγματικές σχέσεις και να τις ενσωματώνουν στην ενότητα των σχέσεων ενός σχηματισμού.

Συνεχίζοντας κανείς τη βιβλιογραφική έρευνα θα μπορούσε να συναντήσει μια πλειάδα ορισμών η οποίοι θα είναι αντίστοιχοι με τη βασική φιλοσοφική τοποθέτηση και προσανατολισμό αυτών που τους δίνουν. Ο ορισμός στον οποίο καταλήξαμε εμείς στην παρούσα εργασία, με κριτήριο τους σκοπούς της, είναι αναλυτικός και προσφέρεται ειδικά για την ανάλυση του φαινομένου της ιδεολογίας.

---

¹⁴². Τσαούσης, Γ. Δ. (1984), « Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας », Gutenberg, Αθήνα

¹⁴³. Rude. G. (1980), «Ideology and Popular Protest», Pantheon, New York

¹⁴⁴. Πουλαντζάς. Ν. (1975), «Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις», Θεμέλιο, Αθήνα

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο οποιασδήποτε μεθόδου εργασίας, συγκριτικής, ιστορικής ή διαλεκτικής, την οποία και χρησιμοποιούμε εδώ.

Θεωρούμε ως ιδεολογία ένα σύστημα ιδεών και αναπαραστάσεων που αποτελεί την συνολική αναπαράσταση (προσέγγιση) της πραγματικότητας. Είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε, κατανοούμε και κατασκευάζουμε τη φυσική και κοινωνική πραγματικότητα, μέσα από τη διαρκή καθημερινή χρησιμοποίησή της για την παραγωγή των αγαθών που μας είναι απαραίτητα. Συναπαρτίζεται από την κυρίαρχη ιδεολογία και από το σύνολο των επιμέρους ιδεολογιών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο μιας κοινωνίας. Οι επιμέρους ιδεολογίες μπορεί να είναι ταυτισμένες ή και αντίθετες με την κυρίαρχη, πάντως συνυπάρχουσες.

Στις σύγχρονες αναπτυσσόμενες κοινωνίες η κυρίαρχη ιδεολογία παρουσιάζει μια τάση μετατόπισης από τις καθαυτό ανάγκες του ατόμου μέσα στην κοινωνία, σε τάση για την «ολοκλήρωση της προσωπικότητας» μέσω της μόρφωσης. Η άποψη αυτή θεμελιώνει μια ουμανιστική προσέγγιση για την εκπαιδευτική ισοπολιτεία και αξιοκρατία. Στην προσέγγιση αυτή η ολοκλήρωση της προσωπικότητας εκλαμβάνεται ως το μέσον που θα βοηθήσει το άτομο να ενταχθεί στο «σύστημα απασχόληση» ώστε να συμβάλει στην πρόοδο του συνόλου.

Κατά τον Α. Καζαμία¹⁴⁵ το πλαίσιο μιας μελλοντικής εκπαιδευτικής προοπτικής προσδιορίζεται από τρεις τουλάχιστον βασικούς άξονες:

α. τον οικονομικό-αναπτυξιακό, όπου η αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης προσεγγίζεται στο πλαίσιο ενός φιλελεύθερου / νεοσυντηρητικού σχηματισμού

β. τον δικαιοκώ, μέσω της προαγωγής της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο της εκπαίδευσης, που συνεπάγεται διασφάλιση της παροχής ίσων ευκαιριών σε όλα τα άτομα, σε

---

¹⁴⁵. Καζαμίας, Α., Κασσωτάκης, Μ. (1995), « Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού », Σείριος, Αθήνα

όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης καθώς επίσης και δικαιότερη κατανομή των αγαθών της παιδείας.

γ. τον παιδαγωγικό, που συνεπάγεται αποτελεσματικότητα και παιδαγωγικό εκσυγχρονισμό. Με τους όρους αυτούς νοείται η αναθεώρηση, η ανανέωση και η αναπροσαρμογή των εσωτερικών διαδικασιών της εκπαίδευσης, ο καθαρά δηλαδή παιδαγωγικός τομέας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Ο Hargreaves θεωρεί πως η σύγχρονη εκπαίδευση είναι έντονα ατομιστική με συνέπεια οι κοινωνικές λειτουργίες της εκπαίδευσης να έχουν χάσει την αξία τους¹⁴⁶. Παράλληλα οι κοινωνικές ανισότητες παρουσιάζουν μια έντονη τάση διεύρυνσης. Στο επίπεδο που οι εισοδηματικές ανισότητες οφείλονται και αντανακλούν τις διαφορές στο επίπεδο των γνώσεων και των ειδικοτήτων, είναι προφανές πως μια προσπάθεια μείωσης των διαφορών αυτών θα ισοδυναμούσε με βελτίωση του επιπέδου γνώσεων. Γι' αυτό επιβάλλεται να υπάρξουν ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα με τη μορφή της «εισαγωγής του ανταγωνισμού και της επιλογής»¹⁴⁷.

Στις χώρες της Ε.Ε. και στην Ελλάδα, παρά την ύπαρξη ιδιωτικών σχολείων, δεν υπάρχει πραγματικός ανταγωνισμός, λόγω του ότι μόνο τα εύπορα παιδιά έχουν την δυνατότητα επιλογής. Από την άλλη, το κόστος της μείωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης το υφίστανται μόνο τα δημόσια σχολεία. Η δημόσια παιδεία τελματώνει στο πλαίσιο μιας νοοτροπίας που είναι εναντίον κάθε βελτίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν κίνητρο να βελτιώσουν τις γνώσεις των μαθητών τους.

Η μεταβολή στη πιο πάνω νοοτροπία μπορεί να προέλθει μόνο εφόσον γίνει αποδεκτός ο ανταγωνισμός και η επιλογή. Αυτό δείχνουν οι επιδόσεις των μαθητών και οι εκτιμήσεις των γονέων. Τα δημόσια σχολεία που αντιμετωπίζουν ανταγωνισμό από τα ιδιωτικά ανεβάζουν

---

¹⁴⁶. Hargreaves, D. H. (1987), ό.π.

¹⁴⁷. Flitnet, A. (1970), «Αυταρχική ή φιλελεύθερη αγωγή; », Αθήνα ,μψ

σημαντικά την απόδοσή τους¹⁴⁸. Ο ρόλος φυσικά του πλαισίου της οικογένειας θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος¹⁴⁹.

Ο ανταγωνισμός στο επίπεδο της εκπαίδευσης δεν μπορεί να έχει σχέση με τον ανταγωνισμό στο επίπεδο της οικονομίας. Κατά την «Θεωρία του Ανθρώπινου Κεφαλαίου», οι διανοητικές ικανότητες των ατόμων αποτελούν τη σημαντικότερη επένδυση για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας¹⁵⁰. Η Α. Φραγκουδάκη τονίζει πως η εκπαίδευση, η μόρφωση και η εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού, αποτελεί σημαντικό στοιχείο του αναπαραγόμενου κεφαλαίου μιας χώρας, αποτελεί «επένδυση», αποτελεί μέρος του εθνικού πλούτου¹⁵¹. Σε σχέση με την παραπάνω άποψη καταβάλλεται προσπάθεια για επίτευξη εκπαιδευτικής ισότητας, «ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών, με το επιχείρημα ότι θα αξιοποιηθούν για την οικονομική ανάπτυξη τα αποθέματα διανοητικού πλούτου που διαθέτει η κάθε χώρα, αλλά μένουν ανεκμετάλλευτα»¹⁵².

Τις τελευταίες δεκαετίες οι κοινωνικές κατακτήσεις ενάντια στις ανισότητες συνδυάζονται με την επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, την ανάπτυξη του σχολικού δικτύου σ' όλη την επικράτεια και την αύξηση του μαθητικού πληθυσμού, με στόχο τον εκδημοκρατισμό του θεσμού του σχολείου. Η επίτευξη των κατακτήσεων αυτών δεν τροποποίησε την κοινωνική οργάνωση και ιεραρχία. Οι κατακτήσεις αυτές φαίνεται πως ήταν αναγκαίες προκειμένου η οικονομία να λειτουργήσει με διαφορετικό τρόπο, προσανατολισμένη προς άλλες επιδιώξεις. Ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης συνδέεται με τις ανάγκες της οικονομικής ανάπτυξης και,

---

¹⁴⁸. Τριλιανός. Α. (1997), «Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της», Αθήνα

¹⁴⁹. Παπαστάμου. Σ. (1994), «Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας», Οδυσσέας, Αθήνα

¹⁵⁰. α. Schultz. Th. (1968), «Capital: Human», International Encyclopaedia of Social Sciences, New York

β. Schultz. Th. (1968), «Investment in Human Capital», American Economic Review, 57, p.1

¹⁵¹. Φραγκουδάκη. Α. (1985), «Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης», Παπαζήσης, Αθήνα

¹⁵². Τζάνη. Μ. (2001), «Θέματα Κοινωνιολογίας της Παιδείας», Γρηγόρης, Αθήνα

κατά συνέπεια, η εκπαίδευση θεωρείται ο κυριότερος μοχλός για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας γι' αυτό και κάθε επένδυση για την εκπαίδευση θεωρείται επιβεβλημένη.

Απότοκος της παραπάνω προσέγγισης υπήρξε κατά τα τελευταία χρόνια η προσπάθεια δημιουργίας συνθηκών για ισότητα στην εκπαίδευση. Η ανάλυση και η θέση των ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση εκφράζεται με διαφορετική σημασία ως έκφραση της διαφορετικής φιλοσοφικής θεώρησης. Η προσπάθεια δημιουργίας συνθηκών ισότητας αποδεικνύει εκ του αντιθέτου την ύπαρξη των ανισοτήτων στην εκπαίδευση. Η βασική μορφή ανισότητας στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες είναι αυτή που παρουσιάζεται μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, των φύλων, των φυλών, των οικονομικών στρωμάτων. Η διαφοροποίηση γίνεται φανερή σε αρκετούς τομείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας¹⁵³.

Κατά τη νέα κοινωνιολογική αντίληψη η ισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες δεν είναι τίποτε άλλο από μια διαφορετική στάση απέναντι στη διαφοροποίηση των μαθητών. Η ισότητα στις ευκαιρίες στην εκπαίδευση όμως είναι ανέφικτη σ' ένα σύστημα πυραμιδικό, ανταγωνιστικό, επιλεκτικό, με μεγάλες κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές διαφορές. Απαιτούνται ριζικές αλλαγές στο επίπεδο της σχέσης μαθητή - σχολείου, της οργάνωσης, των σκοπών και του γνωστικού περιεχομένου της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η ισότητα ευκαιριών εμπεδώνεται όταν το σχολείο παρέχει ατομικά σε κάθε μαθητή ίσες ευκαιρίες δίνοντάς του αυτό που του λείπει για την ανάπτυξη του γενετικού δυναμικού του.

Έτσι, στις χώρες μέλη της Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια καθιερώθηκε η υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση, καταργήθηκαν τα ολιγοθέσια σχολεία και αντικαταστήθηκαν από πολυθέσια,

---

¹⁵³ α. Banks. O. (1987), ό.π.

β. Τζάνη. Μ. (1993), «Η κυριαρχία των κίνητρων: η κοινωνική προέλευση των μελών ΔΕΠ των ελληνικών ΑΕΙ», Γρηγόρης, Αθήνα

γ. Παμουκτσόγλου. Α. (2001), «Εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση - ζήτημα πολιτικής επιλογής και όχι μόνο», Γρηγόρης, Αθήνα.

δ. Παμουκτσόγλου. Α. (2001), «Διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό για την ευέλικτη ζώνη», ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

δημιουργούνται διδακτήρια, εξοπλισμένα με σύγχρονα διδακτικά μέσα και ιδρύονται ειδικά σχολεία σχολικής ατμόσφαιρας. Τέλος η ανώτατη εκπαίδευση¹⁵⁴ γίνεται περισσότερο προσβάσιμη για τους μαθητές με ΕΙΔ.Ε.Α.

---

¹⁵⁴. Τζάνη. Μ. (1988), «Σχολική επιτυχία, ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας», Γρηγόρης Αθήνα